

אלינו וזה פריה, אם לא נקדים ונעלה אנו עליה למלחמה, יבואו המה אלינו
ויכבשו את ארצנו.

גם צווי אדון הנביאים, משה רבינו ע"ה: ולקחתם מפרי הארץ, היה כדי להראות
לפני העם את טוב הארץ, לפעול עליהם לטוב. אבל מתוך התחבולה הזאת הוציאו
המרגלים זולל מיקר והביאו את דיבת הארץ רעה. והמה בנו את דיבתם הרעה
על שלשה יסודות רעועים, ואלה הם:

(א) כל עם הלוחם כדי להשיג איוו תועלת שהיא, כגון לכבוש מקום ידוע או
מדינה, צריך להתכונן קודם כל אם יש בכוחו להתגבר על אויבו. אם ירגיש
בנפשו איוו חולשה, וחושש שאין כוחו די חזק נגד מתנגדו, אוי מחוייב הוא
לסלק את עצמו מן המלחמה. על ידי טעות כזו יצאו הגרמנים ימ"ש מן המלחמה
העולמית בשנת תרע"ח וידיהם על ראשם, כי בטחו בגבורתם ולא שמו לב לכוחם
של אויביהם.

(ב) הלוחם צריך לשים עינו ולבו אל התועלת אשר ישיג מכיבוש הארץ. עליו
לשקול, אולי יצא שכרו בהפסדו, וההוצאה תהיה יתירה על השבת.

(ג) עליו לחשוב שאפילו יעלה בידו לכבוש את הארץ המבוקשת, צריך שיהא
בכוחו להחזיק בה ולמשול עליה לאורך ימים.

על שלוש עלילות אלו ענה להם משה רבינו ע"ה תשובת נצחת. על הטענה
הראשונה ענה: כי ה' אלקיך מביאך אל ארץ טובה (דברים ח', ז'), ואם ה' הוא
המביא אם כן בנקל יוכלו לכבוש את הארץ. ועל הטענה השנייה, אם טובה הארץ
וכדאי להלחם עליה, ענה: ארץ טובה, ארץ נחלי מים, ארץ חטה ושעורה, גפן,
תאנה ורמון (שם שם, ח'). ועל השאלה השלישית אודות קיומם בארץ, אמר:
(שם שם, ט'): ארץ אשר אבניה ברזל ומהרריה תחצוב נחושת. ומהברזל והנחושת
יעשו כלי נשק אשר בעזרתם יגנו על עצמם מפני האויבים מבחוץ. מה יקרו ומה
נעמו דברי הרועה הנאמן. אבל המרגלים מוציאי הדיבה הורו בכל שלושה הדברים
להיפך, כי הכיבוש יהיה קשה, והתועלת תהיה מועטת, וגם הקיום בארץ לאחר
הכיבוש יהיה קשה. ראשית אמרו: וגם זבת חלב ודבש היא וזה פריה, "אפס" כי
עו העם היושב בארץ. במלה אפס כווננו להרבה דברים. הרמב"ן פירש אפס מלשון
המנעות והעדר היכולת, כלומר, נמנע מאתנו הדבר, לא נוכל לכבוש את הארץ,
כי עו העם היושב בה. וכעין זה פירש גם האברבנאל. ואנו נוסיף נוסף ונפרש
אפס גם מלשון אפסי ארץ (דברים ל"ג, י"ז), כלומר, בלי קץ, כי משונה הארץ
בהפלגה יתירה בלי קץ. ועל ידי הפירות הראו שהעם היושב בה הוא משונה ואנשיה
מאד חזקים ועוים, כמו שרגילים לומר: עס איז אגוטער עסין, אבער איך קען ניט
געניסען (האוסל הוא טוב, אך איני יכול לנגוס). והביאו עמחם אשכול עם זמורה,
כי הזמורה שומרת האשכול. אחר כך אמרו: כי עו העם היושב בה, כמו עו כנמר

(אבות פ"ה, מ"כ), נתכוונו בזה לומר כי לא רק אנשי הצבא בלבד המה לוחמים עוים אלא גם העם שבשדות, כלומר, האיכרים עובדי האדמה גם המה עוים וגיבורים, וזהו העם היושב בארץ. ועוד יותר מזה, המה יושבים בערים בצורות גדולות מאד, ולכן אי אפשר לכבושם. וגם התועלת והריות בכיבוש הארץ הוא מעט ומוער, כי ראו נא הרמונים, הלא המה מלאי גרעינים יפים ומתוקים, אם כן לכאורה הרי פרי יפה אף נעים, אבל מסובב הוא בקליפה קשה ומרה. [ולכן נקרא רמון. מלשון רמיה, שהוא מרמה עין הרואה אותו, וכמו שאמרו חז"ל (חגיגה ט"ו, ע"ב): ר"מ רמון מצא, תוכו אכל, קליפתו זרק. כי הקליפת מרה מבחוח, אף שבתוכו יפה ומתוק]. עוד אמרו המרגלים: ארץ אוכלת יושביה היא, וכל העם אשר ראינו בתוכה אנשי מדות. מפרש האברבנאל שכוונתם הייתה להזהיר את בני ישראל שלא יטעו לומר כי היו יושבי הארץ שטופים בתאות האכילה והשתיה ולכן הארץ אוכלת אותם. לא כן הוא, כי המה אנשי מדות, כלומר, מסודרים בהנהגה טובה, אם כן רק הארץ היא משכלת ואוכלת אותם, מפני שטבעה רע. וגם בימינו עדיין נמצאים, לצערנו, אנשים אשר טוענים על ארץ הקודש כי אינה מטוהרת ממחלות והיא אוכלת יושביה. והם הם דברי המרגלים אשר אמרו זאת כבר לפנינו. ועוד הראו המרגלים לדעת, כי אף אם יעלה בידם לכבוש את הארץ, לא יהיה זה לאורך ימים והיא לא תתקיים בידם. וכדי להגדיל את הרושם הראו זאת על ידי התאנים, שדרךן להקיב בזמן קצר, ובוודאי כבר נשחתו בשעה שהראו אותן לפני העם, כן לא תתקיים הארץ בידם כשם שנשחתו התאנים, וזה מכמה טעמים: (א) הלא ילידי ענק ראינו שם, והמה לא יוכלו לסבול שלעיניהם ייעשה כדבר הזה לכבוש את ארצם. (ב) עמלק יושב בארץ הנגב. ואם יראה אותנו כובשים את הארץ מכת המחנה לאברהם אבינו (סנהדרין צ"א, ע"א) יבוא בטענה כי לו משפט הבכורה. ובמדרש רבה (פ' שלח, פיסקא י"ח) איחא: "ומה ראה לישוב לו על הספר, על דרך כניסתן של ישראל לארץ? כך צוהו עשו זקנו לקדמן לדרך, ועקר ממקומו וישב לו בדרך". לכן מכל הצדדים לא תקום הארץ בידכם. משום הכי הקדימו הרמונים, כי הקליפה קשה וטעם מר מעורב בה, לרמוז שיקשה להם כיבוש הארץ. ואחרי כן התאנים אשר נוחים המה להתעפש, כמו כן לא תתקיים הארץ בידיהם. אולם כלב מלא אחרי ה' והשיב להם על שלש טענותיהם: עלה געלה וירשנו אותה כי יכול נוכל לה.

מאמר יב

וישאוהו כמוט בשנים (במדבר י"ג, כ"ג). כתב רש"י ו"ל: יהושע וכלב לא נטלו כלום, לפי שכל עצמם להוציא דיבה נתכוונו, כשם שפריה משונה כך עמה משונה.

שיח יצחק

רעא

מקור דברי רש"י הוא במסכת סוטה (דף ל"ד, ע"א), ושם איתא: יהושע וכלב לא נטלו כלום, אי בעית אימא משום דחשיבי, ואי בעית אימא משום שלא היו באותה עצה, וקשה, מדוע פירש רש"י רק כדעת האי בעית אימא, משום שלא היו באותה עצה? ונראה דשתי לשונות אלו לא פליגי, דבאמת רצו גם כלב ויהושע ליטול מפירות ארץ ישראל כדי להראות יקרת פירות הארץ, אלא דהמרגלים מגעו אותם משום דחשיבי, והיינו כלב משום כבוד מלכות, שהיה נשיא שבט יהודה, ויהושע משום כבוד התורה. אמנם כך אמרו המרגלים רק לפנים, אבל בלבם לא כן חשבו. ולא הניחום משום דכל עצמן לא נתכוונו אלא להוציא דיבה, ואילו היו יהושע וכלב גם כן נוטלים מפרי הארץ, היו המה ראשי המדברים, ולא היה מקום למרגלים לומר "וזה פריה", כלומר, כשם שפריה משוגה כך עמה משוגה. ויפה כתב רש"י.

ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר (דברים ג, כ"ג). כתב רש"י ז"ל: בעת ההיא, לאחר שכבשתי ארץ סיחון ועוג דמיתי שמא הותר הנדר. ודבר פלא הוא, מדוע יש לומר כי הותר הנדר על ידי כיבוש ארץ סיחון ועוג?

ונראה, דהנה חוק הוא בטבע האדם כי כל חשקו הוא תמיד ללכת לפנים ולהתקדם, ואם לא ילך קדימה אלא יעמוד במקומו, הרי הוא כמו שהולך אחורנית ויורד מטה. וכן הוא הדרך במסחר ובעסקים וכל עניני החיים. כמו כן ידוע שטבע העובר להיות במעי אמו תשעה חדשים, היינו רע"א יום, כמנין "הריון" (נדה ל"ח, ע"ב). ולפעמים נולד לשבעה חדשים והוא גם כן בר קיימא. אבל אם יולד לשמונה חדשים לא יחיה. ואף אם נולד העובר ביום הראשון לחודש השמיני אינו בר קיימא. ויש לשאול, מדוע ייגרע בן שמונה מבן שבעה? ונראה, שזה יען כי בן שבעה שיעבור את גבול השבעה ויכנס לחודש השמיני, גילה דעתו כי לא יסתפק בשבעה חדשים ויתאווה להיות במעי אמו תשעה חדשים, ותשעה חדשים הרי לא היה במעי אמו, ולכן לא יחיה, הואיל ועבר ופרץ את גבול השבעה, יחשוק ללכת הלאה, עד התשעה.

גם בבני האדם מצויים שתי קצוות: (א) האומנים והפועלים מן הדור הישן, שדרכם היתה להיות שמחים בחלקם, עמלים ונהגם מיגיע כפיהם, ומאחר שהסתפקו במועט ולא ביקשו מותרות, היו חיים מאושרים. (ב) אנשים רמי המעלה, נגידי העם ושועיו. לפנים היתה מחיצה מפסיקה בין האנשים מבני המעמד הראשי לבני המעמד השני. כל זמן שאנשי המעמד הראשון היו שמחים בחלקם, ולא ביקשו לפרוץ את גבולם ולא השתדלו לעלות במעלות הנגידיים, היו חיי נחת ואושר. אבל כאשר יצאו האבות מגבולם, והבנים עזבו לגמרי דרך אבותיהם והשיגו לעצמם בכל מתיר משרה של כבוד ומעמד מדומה של נגידות, אז כבר לא הסתפקו במעלה שהשיגו ולא נחו ולא שקטו, ויעפילו לעלות מעלה מעלה. והיה אם לא

עלה בידם לעלות אל המעלה אשר אליה נשאו את עיניהם ולא השיגו את מבוקשם, הרי נפלו עשר מעלות אחורנית. על פי זה נראה לפרש את טענת רבקה לפני יצחק: קצתי בחיי מפני בנות חת, אם לקח יעקב אשה מבנות חת כאלה מבנות הארץ למה לי חיים (בראשית כ"ו, מ"ו). הלשון קצתי בחיי הוא, כי היתה רבקה תמיד מובדלת ומופרשת מבנות חת מן הקצה אל הקצה, אבל אם יקח יעקב אשה מבנות חת, שהן בנות הארץ ויחיה כמותן חיי מותרות בדירות נאות וכדומה, לפי רוח הזמן, אם כן למה לי חיים, כלומר, הלא כנגדם לא יהיו חיי כלום, לכן בקשתי אל משפחת אבי, אשר הסכן הסכינו כמונו, ילך, ואז נחיה חיים מאושרים.

[פרחי חנה בתיה, לפי דרך זו נראה לפרש גם מה שנאמר (איכה ה', י"א) נשים בציון עינו, בתולות בערי יהודה. שהנשים על ידי מלבושיהן היקרים ותכשיטיהן היקרים גרמו שהבחורים ירצו רק בנשים עשירות ומקושטות במלבושים ותכשיטים יקרים, ולכן נשארן הבחורות העניות שלא היה להן אלה, בתולות כל ימיהן. ופירוש הפסוק כן הוא: נשים בציון, עינו את הבתולות שבערי יהודה].

ועל פי מה שבארנו למעלה נוכל לפרש כוונת דברי ה' אל משה קודם מתן תורה, שנאמר (שמות י"ט, י"ב) והגבלת את העם סביב לאמר השמרו לכם עלות בהר ונגע בקצהו, ואח"כ נאמר (שם כ"א, כ"ג) ויאמר ה' אל משה רד העד בעם פן יהרסו אל ה' לראות. ויאמר משה אל ה' לא יוכל העם לעלות אל הר סיני כי אתה העדתה בנו וגו'. והכתובים הם קשי הבנה, שלכאורה נראה שמשה רבינו ע"ה בא להזכיר להקב"ה שכבר העיד בעם מלעלות, והלא אין שכחה לפניו? ונראה לפרש, כי כשאמר השי"ת למשה רד העד בעם, שאל משה את ה': והלא אין מזהיריך אלא בדבר שאפשר לטעות בו, וכאן אין מקום לטעות? שהרי אפילו אם ירצו העם לראות אינם יכולים, כי אתה העדותה בנו לאמר הגבל את ההר, ואם כן לא יוכלו לעבור את הגבול, ואין מקום לצווי זה? ועל זה השיבו השי"ת שטעם הצווי הוא מפני שרצוני שתעלה אתה ואהרן עמך, ואז כאשר יראו שנפרץ הגבול והרשות נתונה, גם המה יבקשו לעלות. לכן אני מצוה אותך שתחזור ותזהיר את העם שלא יעלו, וזהו שאמר לו ה' מיד אח"כ, ועלית אתה ואהרן עמך, אבל, והכהנים והעם אל יהרסו לעלות.

כיוצא בזה יש לפרש את תלונת בני ישראל כאמרם (במדבר י"ז, כ"ז): הן גוענו אבדנו כלנו אבדנו. כל הקרב הקרב אל משכן ה' ימות, האם תמנו לגוע. פירש רש"י: אין אנחנו יכולים להיות זהירין בכך, כולנו רשאים להכנס לחצר אהל מועד ואחד שיקריב עצמו יותר מחבריו ויכנס לתוך אהל מועד ימות, עכ"ל. כלומר, אם היה ניתן לנו גבול לבלתי הכנס לשום מקום במשכן ה', לא היינו חוששים שמא נעבור את הגבול להכנס למשכן. אולם עתה שהרשות נתונה לנו להכנס לחצר, הרי אין בפנינו גדר ואם כן מקריבה זו גבוא להכנס לתוך אהל

מועד פנימה, שכן הוא דרך הטבע ללכת תמיד הלאה, ואם כן נהיה עלולים למות, האם תמנו לגווע ?

ועכשיו יובנו גם דברי רש"י ז"ל שהובאו בראשית דברינו: לאחר שכבשתי ארץ סיחון ועוג דמיתי שמא הותר הנדר. היינו, שמלכתחילה היה בפנינו גבול ברור, היינו גבול הארץ, אבל לאחר שעבר את הגבול הראשון חשב שמא הורשה לו ללכת הלאה, ונדר שהותר מקצתו הותר כולו.

מאמר י"ד.

איתא במסכת תענית (דף כ', ע"א): מעשה שבא רבי אלעזר ברי שמעון ממגדל גדור מבית רבו, והיה רכוב על החמור ומטייל על שפת הנהר, ושמת שמחה גדולה, והיתה דעתו גסה עליו מפני שלמד תורה הרבה. נזדמן לו אדם אחד שהיה מכוער ביותר. אמר לו: שלום עליך רבי, ולא החזיר לו. אמר לו: ריקא, כמה מכוער אותו האיש! שמא כל בני עירך מכוערין כמותך? אמר לו: איני יודע, אלא לך ואמור לאומן שעשאני: כמה מכוער כלי זה שעשית. כיון שידע בעצמו שחטא, ירד מן החמור ונשתטח לפניו ואמר לו: נעניתי לך, מחול לי. אמר לו: איני מוחל לך עך שתלך לאומן שעשאני ואמור לו: כמה מכוער כלי זה שעשית; היה מטייל אחריו עד שהגיע לעירו. יצאו בני עירו לקראתו והיו אומרים לו: שלום עליך רבי רבי, מורי מורי. אמר להם: למי אתם קורין רבי רבי? אמרו לו: לזה שמטייל אחריו. אמר להם: אם זה רבי, אל ירבו כמותו בישראל. אמרו לו: מפני מה? אמר להם: כך וכך עשה לי. אמרו לו: אעפ"כ מחול לו, שאדם גדול בתורה הוא. אמר להם: בשבילכם הריני מוחל לו, ובלבד שלא יהא רגיל לעשות כן.

הסיפור הזה קשה מאד להבינו:

(א) כשהקדים לו אותו אדם שלום, למה לא החזיר לו ראב"ש שלום, ולמה לא קיים מה שאמרו באבות (פ"ד משנת ט"ו): הוי מקדים שלום כל אדם, כל אדם ואפילו מכוער ?

(ב) קשה למה קראו ראב"ש לאותו אדם ריקא, על לא עול בכפר, וכי משום שמכוער הוא, הוא ריקא ?

(ג) מה זה שהשיבו אותו אדם: איני יודע, אלא לך ואמור לאומן שעשאני וכו', כלומר, לא ידע אם בני עירו מכוערין ?

(ד) מה פירוש הדברים: כיון שידע בעצמו שחטא, וכי מה יש פה לידע, פשיטא שחטא, ומתחילה למה לא ידע שחטא ?

(ה) בסוף איתא: אמרו לו: אעפ"כ מחול לו, שאדם גדול בתורה הוא. ויש לשאול, אדרבא, אם גדול בתורה הוא, הלא תגדל אשמתי ?

ונראה לומר בזה, והנה איתא במסכת ברכות (דף ס"א, ע"ב) ת"ר, שתי כליות יש בו באדם, אחת יועצתו לטובה ואחת יועצתו לרעה. ומסתברא דטובה לימינו ורעה לשמאלו, דכתיב (קהלת י', ב') לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו. גמרו חכמי המוסר כי שני יצרים אלו נמצאים באדם מצד עצמו: נפש המשכלת מכח נשמתו, ונפש הבהמית מצד חומר. זה יועצו לטוב, וזה יועצו לרע (וכוליא היא מלשון כלה נפשי). מצבם של שני היצרים שבאדם דומה לשתי הכפות שבמאזניים, כף מול כף במשקל השות. אם תגבה האחת מעט, תרד השניה, וההבדל שביניהם יהיה כפליים. והנה ביד האדם בחירה הפשוט לבחור כרצונו בטוב או ברע, וידיעת ה' הקודמת לכל אינה מכריחתו. כי מה שאצל האדם הוא בבחינת עבר ועתיד, אצל הקב"ה הוא הווה, והוא רואה אותם בשעת בחירתם. כי האדם נתון תחת השפעת הומו, לא כן הקב"ה, כי לגביו אין כלל מושג של זמן. משל משלו כמו מורה השעות בימינו, אשר תועלתו להראות השעה על ידי המחוג וגם על ידי הפעמון, אשר יצלצל כמנין השעות. התקינו עוד כי חמש דקות לפני שנשלמה שעה ישמיע קול נמוך לעורר השומע שישים אונו כאפרכסת לשמוע מנין הצלצולים. והנה אם יקרו שני אנשים יחד, אחד פקח ואחד סומא, ושניהם חפצים לדעת את השעה, אזי הפקח יביט אל הטבלא ויראה את המחוג, ותיכף יודיע לו איזו שעה עכשיו. לא כן הסומא. הוא צריך להמתין עד אשר ישמע את צלצול הפעמון וימנה את מספר הצלצולים, ואז ידע את השעה. והנה אם הפקח יודיע לסומא את מנין השעות, הוא לא יצטרך לחכות עד אשר ישמע את צלצול הפעמון. נמצא שמה שהוא נוכח אצל הפקח הוא עתיד אצל הסומא.

וכך יש לפרש דברי השי"ת לקין (בראשית ד', ז'): הלא אם תיטיב שאת, ואם לא תיטיב לפתח חטאת רובץ. כלומר, אם תרצה להיטיב דרכך לבל תפול ברשת היצר הרע, תתנשא עליו טרם יבוא עליך. שלשון שאת פירושו התנשאות והתרוממות. ואם לא תיטיב, באופן זה, לפתח חטאת רובץ, סופך שיפתח אותך לשמוע לעצתו. כי יאמר לך: שמע נא לעצת הזקן, אשר כבר לפתח הוא רובץ, כלומר, משעת יציאתך לעולם הוא מצוי בך. ואם תאמר: הלא גם אם לא אתנשא עליו מה יוכל להזיק לי, כיון שהוא שוקט על שמריו? לזה אומר השי"ת: ואלו תשוקתו. כלומר, אל תביט על שתיקתו, כי שפיל ואזיל בר אוזא ועיגוהי מטייפין (בבא קמא צ"ב, ע"ב). כך אומנותו של יצר הרע, היום אומר עשה כך ולמחר אומר לו עשה כך, עד שאומר לו עבוד עבודת אלילים ועובד (שבת ק"ה, ע"ב, גדה י"ג ע"ב). לכן אין תקנה נגד היצר הרע רק שאתה תמשול בו טרם יקום עליך. והנה מובן הדבר שכאשר יתחיל האדם להתגרות ביצרו יוסיף הלה שנאה על שנאתו לאדם. כי מתחילה זמם היצר הרע להדיח את האדם מעט מעט וקמעא קמעא, אולם עתה ילחם בו בשצף קצף. אם כן, שמא יאמר האדם: הרי במה

שיח יצחק

רעה

שהוספתי גרעתי, וטוב היה לי אז מעתה. על זה באו חז"ל ואמרו (יומא ל"ח ע"ב, שבת ק"ד ע"א): בא לטהר מסייעים אותו, ואף אם צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו, ה' לא יעזבנו בידו (תהלים ל"ו, ל"ב). אולם אם לא יתחיל האדם להתגרות עמו, הגם שלא יבוא עליו היצר הרע בשצף קצף כי אם בפתויים ובדברי נחת, מכל מקום עלול האדם להפסיד במלחמת היצר, כיון שלא בא לטהר, המקום לא יהיה בעזרו, ובלא עזר ה' אי אפשר לעמוד כנגדו. כדאיתא בקידושין (ל' ע"ב) אמר ר' יהושע בן לוי: יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש המיתו, שנאמר צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו, ואלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו, שנאמר ה' לא יעזבנו בידו. ולכן טוב לאדם שיחיל להתגבר עליו מעצמו וע"י כך יזכה שהשם יתברך יהיה בעזרו, ואז לא ירא מהתגברות היצר, ויהיה לבו נכון ובטוח בה'. וחרופת כח הבינונים היא, שכשבא היצר הרע בפעם הראשונה לפתותו בעבירה קלה, ידחנו מעליו תיכף ומיד. כי אם ישמע לו בדבר קטן, יסית אותו אחר כך לדבר גדול. כדברי הגמרא בשבת (ק"ה, ע"ב) שהבאנו לעיל, כך אומנותו של יצר הרע, היום אומר לו עשה כך, ולמחר אומר לו עשה כך, עד שאומר לו עבוד ע"א ועובד. וחז"ל אמרו (ברכות ס"א, ע"ב): צדיקים, יצר טוב שופטן, כלומר, שופט ומושל בהם (עי' עין יעקב), שנאמר ולבי חללי בקרבי (תהלים ק"ט, כ"ב). רשעים, יצר רע שופטן, שנאמר (שם ל"ו, ב') גאם פשע לרשע בקרב לבי אין פחד א-להים לנגד עיניו. ופירש רש"י בד"ה ולבי חלל בקרבי: יצר הרע הרי הוא כמת בקרבי, שיש בידי לכופו. ובד"ה גאם פשע לרשע, כתב רש"י: אמר דוד, בקרב לבי יש, ואומר אני שהפשע גאם לרשע, כלומר שהיצר הרע אומר לרשע: אל יהא פחד א-להים לנגד עיניך; אלמא יצר הרע שופטן, עכ"ל. והוא כמאמר הנ"ל, היום אומר לו עשה כך ולמחר עשה כך. משל למה הדבר דומה? לאדם היוצא מביתו לדרך. ביום הראשון עדיין לא נחרחק כל כך מביתו. ביום השני כבר נחרחק יותר. וכן כל יום ויום שהוא הולך הוא מתרחק יותר מביתו. כן הוא דרך הרשעים, הם אינם נלחמים ביצרם הרע, ואדרבא סרים למשמעתו כעבדים נאמנים, והוא הולך לפנייהם להגותם בדרך לא טובה. ועל זה אמרו חז"ל (שבת ק"ד, ע"א): בא ליטמא פותחין לו, וכיוצא בזה אמרו (מכות י', ע"ב): בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו. ומסיימת הגמ' בברכות שם: בינונים, זה וזה שופטן, שנאמר (תהלים ק"ט) יעמוד לימין אביון לחושיע משפטי נפשו. באור הדבר דוגמת שני אנשים שוים בכת, הנאבקים זה עם זה וכל אחד מתאמץ להפיל את השני. אם גם עד אור הבוקר יתאבקו, לריק יגיעם. אמנם אם יודמן שיבוא לשם אוהבו של אחד מהם, אפילו אם לא יעזרנו בפועל אלא רק יעמוד לימינו, מכל מקום העמידה לבד היא כבר לעזר לו, כי כאשר אוהבו עומד לידו מתוספים בו כח וגבורה וגרע כוחו ואומץ לבו של אויבו. כי שני המתאבקים נופלים בחיק

הטעות. הראשון סמוך ובטוח שאוהבו בא לעזור לו וידידו מתחזקת, והשני סבור כי האוהב יעזור לכשנגדו, יען אוהב הוא לו, וירפו ידי, כי מה כוחו כנגד שנים. כך הוא גם מצב בני אדם במלחמת היצר. אם רק אחד שופטן, כלומר, אם היצר הטוב מנצח את היצר הרע, או חלילה להיפך, אם היצר הרע מנצח את היצר הטוב, ה' מרחוק יעמוד. כי אם היצר הטוב מנצח את היצר הרע, הרי אינו צריך לעמוד לימין אביון. ואם להיפך, היצר הרע מנצח חלילה את היצר הטוב, אין הקב"ה רוצה לעמוד לימין אביון. כי כבר כתבנו שתרופת הבינונים היא לעמוד כנגד היצר הרע כשבא לפתוחם בפעם הראשונה לעבירה קלה, שלא יאבו ולא ישמעו לו, אלא יאורו כגבר חלציהם ללחום עמו, ואם גם לא יהיה ביכלתם להתגבר עליו, בכל זאת לא היה להם להתרפות במלאכתם, ולכל הפחות היה להם לאזור חיל שלא יהא היצר הרע המנצח וישארו שני היצרים שוים בכוחם. ואם לא כן עשה האדם, איהו דאפסיד אנפשית. אבל אם באמת עשה האדם את כל אשר ביכלתו לחיבל כל התחבולות שהיו בידו ועם כל זה לא היה יכול לנצח, כי היצר הרע נצב נגדו בכל כוחו, ונשארו שני היצרים במצבם ולא יכלו לנצח זה את זה, אזי ה' יתברך יעמוד לימין אביון. וזהו שאמר הכתוב, יעמוד לימין אביון להושיע משפטי נפשו, כי העמידה לימין האביון בלבד גורמת כבר להושיעו משופטי נפשו. כלומר, להושיעו שלא יהיו בו שני שופטים, היצר הרע והיצר הטוב, אלא שישאר בו רק שופט אחד, והיינו היצר הטוב בלבד. וכן בכל פעם שיערוך האדם מלחמה עם היצר הרע יעמוד השי"ת לימינו, וממילא יהא הוא המנצח.

חז"ל אמרו (נדה ט"ז, ע"ב): אותו מלאך הממונה על ההריון לילה שמו, ונוטל טפה ומעמידה לפני הקב"ה, ואומר לפניו: רבוננו של עולם, טפה זו מה תהא עליה? גבור או חלש? חכם או טיפש? עשיר או עני? ואילו רשע או צדיק לא קאמר. כדרבי חנינא, דאמר רבי חנינא: הכל בידי שמים, חוץ מיראת שמים.

המאמר הנ"ל קשה ההבנה. ראשונה, מפני מה נגזר על אחד שיהיה חכם ועל השני שיהיה טפש, שהאחד יהא עשיר והשני עני, האחד גבור והשני חלש? ומה פשעו ומה חטאתו של זה שנגזר עליו להיות טפש, או עני, או חלש? עתה קשה, הלא כל אומן מהדר לתקן את מעשיו בכל מיני שלמות, ומדוע נגרעה יצירת האדם שאחד ייבא שלם והשני חסר השלימות? ובאמת זו היתה שאלת משה רבינו ע"ה לפני הקב"ה: מפני מה יש צדיק וטוב לו, ויש צדיק ורע לו? יש רשע וטוב לו, ויש רשע ורע לו? (ברכות ז', ע"א). ותשובת חז"ל (שם) בזה ידועה.

ברם נראה להוסיף טעם אחר בהסבר הענין. ידוע שכל אומן העושה כלי חרס נוטל העפר ההדר והנקי ומגבלו במים גקיים, וכאשר יהיה החומר מוכן לקבל צורה, יתן בו צורה כאוות נפשו. ברצותו מרחיב וברצותו מקצר. מה שאין כן כשהחומר אינו נקי לא תתקבל הצורה הרצויה ויצא כלי פגום. כללו של דבר:

שיח יצחק

רעז

האומן צריך לאמן ידיו. וגם לחשוב מחשבות בשעת עשיית החומר, וסוף מעשה במחשבה תחילה. דוגמא לזה הוא אדם הראשון, יציר כפיו של הקב"ה, זיכר הקב"ה חומר כדי שיהיה מוכן לקבל הצורה הגעלה הרצויה. דברינו אלה מרומזים בכתובים, שנאמר (בראשית ב', ז) ויצר ה' א-להים את האדם עפר מן האדמה ויפת באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה. היינו שליצירת האדם הפריש היוצר העפר מן האדמה, כלומר העפר הדק והזך, כדי שיהיה חומר של האדם זך. והחילוק בין עפר לאדמה הוא זה, שהעפר מורכב מן הגרגירים הדקים, והאדמה היא החלק הגס שבארץ. ולפי חז"ל (בראשית רבה פרשה י"ד) לקח הקב"ה אדמת קודש מעפר המזבח ויצר ממנו את האדם. זכות החומר וקדושת המקום אשר ממנו נוצר האדם הן שהביאו קניני השלימות בגוף ובנפש האדם, כי זכות החומר הביאה לידי השלימות בגופו, שיהיה הגוף בריא ומתוקן, גבור ובעל קומה ובעל קלסתר פנים יפה, כאשר הפליגו בזה חז"ל (הגיגה י"ב ע"א, בבא מציעא פ"ד ע"א, בבא בתרא נ"ח ע"א). ומה שהיה עפרו ממקום קדוש גרם לו שיוזכה לנשמה קדושה וטהורה. עוד גרם לו שהיה גופו מאדמת קודש שיהיה מוכן לחכמה, דעה, בינה והשכל, וכל שכן טרם אכלו מעץ הדעת. והנה נאמר (בראשית ב', י"ט) וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו. המלים "נפש חיה" אין להם מובן. ולפי מה שכתבנו נראה לפרש, ששתי מלים אלו מוסבות על האדם עצמו. כלומר, וכל אשר יקרא לו האדם שהוא נפש חיה וכמו שנאמר לעיל (שם ב', ז) ויהי האדם לנפש חיה, היינו שהוא דוגמת מלאכי השרת הנקראים נפש חיה, כלומר, זה שהוא נפש חיה, דוגמת מלאכי השרת (ראה ב"ר פי"ב), גרם לו שיוכל לכוין בכל מין ומין שמו הראוי לו, כי בכל שם ושם שקרא היתה חכמה נפלאה להבין תכליתו של כל מין, שזהו ענין קריאת שם (ראה ב"ר פי"ז). אמנם כל זה היה באדם הראשון שהיה יציר כפיו של הקב"ה בעצמו בלא שום שותף. אולם מאדם הראשון והלאה אשר שלושה שותפים יש בו באדם, אביו ואמו והקב"ה (כדאיחא בנדה ל"א, ע"א), נמצא שהדבר תלוי גם במולידים. ולכן אם יקדשו עצמם במותר להם, בלי ספק יכולים להוליד ולד אשר תהיה בו נשמה קדושה, וגם הגוף יהיה מתוקן, בעל קומה ובריא אולם, ובעל קלסתר פנים נאה, הכל בתכלית השלימות. אולם כאשר המולידים ישחיתו דרכם, יולידו בן חסר השלימות ויהיה פגום הן בנשמתו והן בגופו, ומה גאשים הבורא יתברך על זה?

אולם אנחנו רואים כי גם בני עליה, אשר נדע בכרור שלא שיחתו דרכם, ושמרו עצמם מכל פעולות ומחשבות נפסדות, יולידו בנים חסרי השלימות במדות טובות, חלשים בגופם ומכוערים במראה פניהם. דבר זה תלוי בתכונת הנולדים, ועלינו לבאר הדבר. מצינו שהפליגו חז"ל (סוטה ד', ע"ב) בגנות מדת הגאות וראו בה שורש פורה רוש ולענה יוחר מכל המדות המגונות, עד שאמרו שכל המתגאה

כאילו עובד עבודה זרה, וכאילו כופר בעיקר, וכאילו בא על כל העריות, ויש מי שאומר כאילו בנה במת. ואיתא החם (ה', ע"א): אזהרה לגסי הרוח מגין? אמר רבא אמר זעירי: שמעו והאזינו אל תגבהו (ירמיה י"ג, ט"ו). רב נחמן בר יצחק אמר: מהכא (דברים ח', י"ד) ורם לבבך ושכחת וכתוב (שם) השמר לך פן תשכח את ה' א-להיך, שכחת המקום באה על ידי שכחת התורה. וכן מצינו שהזהירה תורה על זה, שנאמר (שם ד', ט') רק השמר לך ושמור גפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך, ואיתא במנחות ט', ע"ב) דמקרא זה על שכחת התורה נאמר. מצינו למדים שהכתוב ורם לבבך ושכחת פירושו, שגסות הרוח היא הסיבה הראשונה המביאה לשכחת המקום, לפי שגסות הרוח מביאה לשכחת התורה. וכמו שאמרו רבותינו ז"ל (עירובין נ"ד, ע"א): מאי דכתיב (שיר השירים ה', י"ג) לחייו כערוגת הבושם, אם משים אדם עצמו כערוגה זו שהכל דשין בה, וכבושם זה שהכל מתבשמין בו, תלמודו מתקיים בידו, ואם לאו, אין תלמודו מתקיים. וכן איתא בתענית (ו', ע"א): למה נמשלו דברי תורה למים, דכתיב (ישעיה נ"ה, א') הוי כל צמא לכו למים? לומר לך, מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך, אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה. ואמר רבי הושעיא: שלשה משקין הללו אין מתקיימין אלא בפחות שבכלים, אף דברי תורה אין למה נמשלו דברי תורה לשלה משקין הללו במים וביין ובחלב וכיוצא? לומר לך, מה מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה. ועדיין לא שמענו, מהא דנמשלה התורה למים, אלא שאם היה מגיס דעתו קודם לימודו, שאין תלמודו מתקיים בידו, כשם שאין מגיין לנו שתלמודו משתכח ממנו? אף זה אנו למדים מן הדמיון למים, דלא שנא הכי ולא שנא הכי. וכשם שאין דרך המים להמשך אלא למקום הנמוך, כך אם היו במקום הגבוה בורחין משם ויורדין. וכן איתא בקדושין (מ"ט, ע"ב): סימן לגסות, עניות וכו'. מאי עניות? עניות דתורה, דכתיב אחות לנו קטנה ושדים אין לה. וא"ר יוחנן: זו עילם, שזכתה ללמוד ולא זכתה ללמד. הרי שמפני גסות הרוח לא זכתה עילם ללמד ונשתכחה תורה משם. היוצא מכל זה, דגסות הרוח מביאה לידי שכחת התורה, ושכחת התורה מביאה לידי שכחת המקום.

ומעתה נשוב לחתור למצוא את הסיבה אשר תוליד את גסות הרוח. ונראה כי היא באה על ידי שהאדם מרגיש בעצמו איוו מעלה שאינה ראויה לו, כגון אם הוא עשיר, מיד יענה עזות, ואם הוא גבור או יפה תואר, מיד הוא בא לידי יהירות ומתגאה על הכריות. וכן אמרינן בתענית (ו', ע"ב): אי הוו סנו טפי הוו גמירי. ופירש רש"י, שאי אפשר לנאה להשפיל דעתו ובה לידי שכחה, וכן נאמר (דברים ח', י"ג—י"ד) ובקרך וצאנך ירביון וכסף זוהב ירבה לך וכל אשר לך ירבה, ורם לבבך ושכחת.

ובזה נבוא אל הענין הנדון בפרק הקודם. אם יהיה הולד אשר יולד מבני העליה

שיח יצחק

רעט

עניו וצנוע, יען שתכונת מולידיו היתה טובה, הרי אף אם יקנה כל המעלות החשובות לא יגיס רוחו על ידן ולא יטה לבו אל צד הרע, ואם כן למה תגרע נחלתו? ולכן גוזרים עליו בשעת לידתו שיהיה שלם מכל הבחינות. ובסוג זה היו כל הנביאים, כדאיתא בנדרים (ל"ח, ע"א): אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על גבור ועשיר וחכם ועניו, וכולן ממש. הכינה את הנביאים למעלה זו, ידיעת ה' וחורתו. וכן מביאה ידיעת ה' ותורתו שיהא שפל רוח ובעל מדות טובות. וכן מצינו שהיה רבינו הקדוש עניו גדול, כדאיתא בסוף סוטה: משמת רבי בטלה ענוה. ובלי ספק הדריך גם את בניו במדה הזאת. ולכן אחר הכנת המולידים נגזר גם על הבנים שיהיו שלמים בתכלית השלימות, כי קנין המדות הטובות אשר קנו יגרום שמעלותיהם לא יביאום להגיס רוחם ולהביאם לידי שכחת התורה, אם לא מחמת סיבה חיצונית, כגון חולי או מחמת שתקפה עליהם משנתם. ומי לנו גדול ממש רבינו ע"ה, ואמרו עליו (נדרים ל"ח, ע"א): בתחילה היה משה למד תורה ומשכחה, עד שניתנה לו במחנה. וכתב המהרש"א (שם): לפי שאי אפשר לדעת אנושי לקבל כל מצוות התורה חוץ זמן מועט כזה של ארבעים יום, כפירש"י בחומש (שמות ל"א, י"ח). ולהכי קאמר ר"י שמתחילה היה לומד תורה ומשכחה, מפני שתקפה עליו משנתו, אלא שאחר כך ניתנה לו במחנה אלקים שתקוים בידו. ויש בני עליה אשר לא תועיל להם הכנת מולדיהם, מסיבת ידיעתו יתברך במיעוט ערך הענוה אשר תהיה בנולדים. ואף אם יגיעו לכלל כל המעלות שמנו חכמים, יפלו ברשת הגאווה וגסות הרוח ועל ידי כך יבואו לידי שכחת התורה. ומכיון שאין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו, ואם יבא אותם בעלי מעלות יבואו לידי גאווה וגסות הרוח ויחזיקו במדות רעות אחרות, לכן גזרה חכמתו יתברך לברוא אותם בעדרי השלימות. יש שלא נגרעה מהם אלא מעלה אחת. ויש שנגרעו מהם כמה מעלות. ויש שנגרעו מהם כל המעלות. הכל לפי רוב הענוה אשר תימצא בהם. ונחנו בהם מעלות השלמות במשקל השוה. וחסרי מדעת הענוה מכל וכל המה חסרי המעלות מכל וכל, כדי שתהא בחירתם שקולה. ואם יבחרו בטוב, ישלימו להם מן השמים חסרונות, שבאו להם מתחילה מחמת מיעוט הענוה שהיתה בהם, ולא יעדרו כל מעלה.

והנה התוס'. בתענית (ו', סוף ע"א, ד"ה אי הוה סגו הוה חכימי טפי) פירשו: אין המים הולכין אלא למקום גמוך. אבל אם כבר למד די צרכו ואחר כך מגיס דעתו היו שונאים היופי, היו תלמידי חכמים ביותר. ויש לשאול, מדוע מיאנו התוס' בפירוש רש"י? ונראה שהיה קשה להם, מכיון שאי אפשר לנאה להשפיל עצמו, אם כן אמאי באמת נבראו נאים (ועי' בהגהות הב"ח אות ח'), הלא טוב היה להם אילו נבראו מכוערין ולא היו מגיסינן רוחם, ולא היו שוכחין תורתם, ולמה נתן הבורא חרב בידם להזיק לעצמם ח"ו? לכן פירשו התוס', אם היו שונאים היופי,

וכוונתם דהיופי ניתן להם לטובתם. דודאי כיון שלא חסרה להם מדת הענוה, לא גרע מהם הקב"ה מעלת היופי, משום שדווקא על ידי מעלה זאת יהיו במשקל השוה: מעלת היופי מצד אחד ומדת הענוה מצד שני. ואם כן, לפנייהם הבחירה השוה ובידם להגביר מדת הענוה על הגאווה הבאה מחמת יפיים ולא יהיו כאבשלום שנתגאה בשערו (סוטה ט', ע"ב) אלא כאותו נזיר שבא מן הדרום והיה יפה עינים וטוב רואי ונסתכל בבבואה שלו ופחו עליו יצרו, ואמר לו: רשע, למה אתה מתגאה בעולם שאינו שלך וכו', העבודה שאגלחך לשמים (נדרים ט', ע"ב). ואם יעשו כן, לא רק שלא הויק להם היופי אלא אדרבא, טובה כפולה באה להם ממנו: (א) שהם יפיים. (ב) על ידי היופי הם נתונים תחת יד הבחירה. ואם לא יתגאו על ידי היופי מצד בחירתם, קבלו שכר שיצליחו בלימוד התורה ולא ישתכח מהם תלמודם. אבל אם לא תתגבר מדת הענוה ויתגאו על ידי היופי, לא יצליחו בלימוד התורה, וישכחו את תלמודם ח"ו. כן נראה בכוונת החוס'.

אולם כאשר נמצא בעלי ענוה בשלימות ועם כל זה המה מכוערים, נדע כי המולידים הם שגרמו לכך, כמו שכתבנו לעיל. וכן בשאר המעלות, כגון כל מי שאינו עוסק בתורה גורם עניות לבניו (מסכת כלה). ואם תאמר, והלא הלל הוקן שהיה עניו מאד וגם בנם של קדושים (שהרי היה מבני בניו של דוד), אשר בודאי שמרו עצמם מכל הפעולות הנשחתות ח"ו, אשר גורמות עניות לבנים, ועם כל זה היה הלל עני מופלג, כדאיחא ביומא (ל"ה, ע"ב). וכן רבה בר נחמני היה עני, כדאיחא במועד קטן (כ"ח, ע"א) ? גם על זה יש להשיב, כי נבראו עניים, כדי שמהם יראו וכן יעשו כל העניים לקיים את התורה מעוני. כדאיחא ביומא (ל"ה, ע"ב) ת"ר, עני ועשיר ורשע באין לדין, לעני אומרים לו: מפני מה לא עסקת בתורה ? אם אומר: עני הייתי וטרוד במזונותי. אומרים לו: כלום עני היית יותר מהלל ? ואף דרש"י פירש שם (בד"ה לעני אומרים): כלומר, אם באו בית דין של מעלה לחייב עניים על ידי הלל וכו' יש פתחון פה לבעל הדין לחייבם, עכ"ל. ומדכתב רש"י אם באו בי"ד של מעלה, משמע דבאמת לא מחייבי בית דין של מעלה את העניים, אלא דיכולים לחייב. היוצא מזה שמהלל אין להביא ראיה, כי יצא מן הכלל ללמד את העניים שגם הם חייבים ללמוד תורה. אבל בדרך כלל מי שיש בו מדת הענוה בשלימות, לא תחסר בו שום מעלה מן המעלות, אם לא על ידי גרם המולידים, אשר כל פעולה נשחתת שהם עושים גורמת חסרון במעלה שיש לה קשר לאותו חטא. ואין ספק שגם הלל נברא במשקל השוה, ואף על פי שנברא עני למען ישמש דוגמא לעניים אחרים, כמו שכתבתי לעיל, אפשר שתחת חסרון העושר נתברך במעלות אחרות בשפע רב יותר מן הראוי לו. אולם אם נראה בני אדם רבים והם שלמים במדת הענוה, ודאי ראויים היו להיות מושלמים גם בכל שאר המעלות, ועם כל זה חסרים הם אחת מהן, כגון שהם מכוערים. ואלה

כיון שרבים הם ודאי לא נבראו כן כדי לשמש דוגמא לדורות, שאם כן לא היה צריך להכרא אלא מכוער אחד בדור ודיו, דוגמת הלל שמחייב כל העניים הבאים אחריו. ואם כן, כיון ששלמים הם במדת הענוה, למה באמת נבראו מכוערים או חסרי מעלה אחרת, הלא ראויים היו שיהיו מושלמים בכל המעלות, כמו שהיו רבי ובניו? אין זאת אלא שהשחתת המולידים היתה במעלה הזו, ובצדק שפטו חז"ל ואמרו: "מכוערים, אלו בני טהרות ספק" (ראה מסכת כלה).

ובזה נבוא לתרץ כל הקושיות שהקשינו לעיל במעשה דר' אלעזר בר' שמעון ואותו אדם שהיה מכוער ביותר. כי ראב"ש חשב שאדם מכוער זה הוא מבני טהרת ספק, אשר בעוון מולידיו לקה, ולכן לא החזיר לו שלום וגם קראו ריקה. ונתן אמתלא לדבריו באמרו: "כמה מכוער אותו האיש". והוסיף ואמר כמתמיה, שמא כל בני עירך מכוערין כמותך? פירוש כמותך, אשר מולידיהם גרמו להם. אמר לו אותו האיש: איני יודע, אלא לך ואמור לאומן שעשאני. פירוש, לגבי שאר האנשים המכוערים שבעירי איני יודע אם הוא מצד מולדיהם או מצד מיעוט הענוה אשר בהם, ומיד ה' היתה זאת. אך תכונתי ודאי יודע אני, כי יודע אני את מעשה הורי מולדי אשר שמרו עצמם מכל הפעולות הנשחתות, ואדרכא קיימו את כל המצוות המזכות את עושיהם. אם כן חסרון היופי בא לי מצד מיעוט מדת הענוה אשר בי בעצמי, וא"כ מיד ה' היתה זאת ומחכמתו, שלא אלכד חס ושלום ברשת היצר ואבוא לידי גסות הרוח ואטה אל קצה הרע. ועתה כשחסירה לי מעלת היופי, הריני במשקל השוה. וזהו מה שאמר: לך ואמור לאומן שעשאני. פירוש, הוא יתברך עשאני כך ברצונו, בלי שהיה גרם לכך מאת המולידים. ובכך רמז לרבי אלעזר שיתבונן בעצמו, כי מה שלא חסרה לו שום מעלה מן המעלות הוא משום שה' יתברך ידע בו שמטבעו עתיד הוא להיות עניו מאד. וכדי שינתן חת יד הבחירה ויהיה במשקל השוה, זכה לכל המעלות. ומן הראוי היה לו שמדת הענוה שבו תתגבר על גסות הרוח הצומחת מכת יתרון מעלותיו. אולם בהתנהגותו עם אותו אדם לא כן עשה, אלא להיפך, מחמת רוב תורה שלמד גברה בו מדת גסות הרוח. ועבירה גוררת עבירה, והתגאה גם ביפיו. גמצא שעכשיו בנקל יבוא להתגאות בשאר מעלותיו ויפול לגמרי ברשת הגאווה, וישכח תלמודו חס ושלום. רבי אלעזר הבין את דברי הרמז שרמז לו אותו אדם ושם אל לבו. וזהו מה שאומרת הגמ': "כיון שידע שחטא". כלומר, התבונן בדבר וראה שצדקו דבריו של אותו אדם מכוער, והתחרט מיד על מעשיו. ולא זאת בלבד אלא שעשה אף מעשה המורה על הכנעתו ושפלות רוחו, והלך אחר האדם המכוער כעבד אחרי אדוניו, עד שיצאו בני עירו לקראתו ואמרו לו שלום עליך רבי. כשראה אותו אדם את מי הם מכבדים וקוראים רבי, אמר להם: אם זה רבי, אל ירבו כמותו בישראל, שכך וכך עשה לי. כלומר, כיון שיש בו גסות הרוח ודאי ישכח תלמודו ונמצא

מכשיל את הרבים בהוראתו. ומי לנו גדול ממשה רבינו ע"ה. שהתורה העידה עליו שהיה עניו מכל האדם, מכל מקום בגלל שאמר והדבר הקשה תקריבון אלי, נענש שנחלמה ממנו הלכה בענין בנות צלפחד (כדאיתא בסנהדרין ח', ע"א לאחד מאן דאמר, והביאו רש"י בדברים א', י"ז בשם הספרי). ואם כן ק"ו למי שרוחו גסה עליו תמיד שבוודאי ישכח תלמודו ויהא מכשיל את הרבים. והמכשלה שתצא מתחת ידו היא חמורה מאד. שהרי אם תלמיד חכם הוא גס רוח אבל אינו מורה הוראות ונמנע מן הדין, אפילו אם משכח תלמודו אינו גורם רעה אלא לעצמו, מה שאין כן איש אשר נטה שכמו לסבול עול ההוראה והוא משכח תלמודו, הלא מכשיל גם את הרבים, וכל המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה. אמרו לו: אף על פי כן מחול לו, שאדם גדול בתורה הוא. פירוש, לא כמו שאתה סובר שדרכו להגיס דעתו תמיד, חס ושלום; לא כן הוא. והא ראייה, שהרי אדם וגדול בתורה הוא, ואמלו היתה דרכו להגיס דעתו תמיד, היאך לא שכח תלמודו עד עכשיו? אמר להם: בשבילכם הריני מוחל לו. פירוש, בגלל העדות שאחם מעידים עליו, הריני מוחל לו. וגם חלק היוצר והאומן שחטא נגדו מחול לו, כמו שכתב המהרש"א (שם), ובלבד שלא יהא רגיל בכך. פירוש, שיקבל על עצמו שמהיום והלאה לא יגיס רוחו, וכמו שכתב המהרש"א. ועיין ברש"י ובתוס' בתענית שם, שהביאו דעה כי אותו אדם אליה הנביא היה, והוא נתכוין לטובה, להוכיח את ר"א בר שמעון שלא ירגיל בדבר. ואם יקשה לך, כיון שהבחירה הפשית היא, מפני מה שלחו את הציר הנאמן למנעו מדבר זה? התשובה היא, שאין בדבר זה ביטול משקל הבחירה, והוא רק גילוי מילתא שחטא, ולהוכיחו על פניו שלא ירגיל בכך. וראיה לדבר, שהרי השי"ת שלח את עבדיו הנביאים להגיד לעמו פשעם, והאם נאמר שזה בכלל מניעת הבחירה? אלא ודאי כמו שכתבתי, ואין בכלל מניעת הבחירה אלא כשמונעים את האדם מלעשות איוו שהיא פעולה, כמו שמנע הקב"ה את פרעה מלשלח את בני ישראל, כמו שנאמר (שמות י', א') כי אני הכבדתי את לבו (ושם פירשו המפרשים שחטאו גרם שיקחו ממנו הבחירה), אבל התוכחה אין בה מניעת הבחירה.

ולפי הנ"ל יבואר גם מה שאמרו חז"ל (ברכות ז', ע"א): צדיק וטוב לו — צדיק בן צדיק. צדיק ורע לו — צדיק בן רשע. רשע וטוב לו — רשע בן צדיק. רשע ורע לו — רשע בן רשע. והיינו שדבר זה תלוי בגרם המולידים וכנ"ל.

מ א מ ר ט ו.

ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש, ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו וישכב במקום ההוא (בראשית כ"ח, י"א).